

ТРИ НОВАТОРСКИ ЗАКОНА В УРУГВАЙ –
ЗАКОН ЗА АБОРТА, ЕДНОПОЛОВИЯ БРАК И УЗАКОНЯВАНЕ НА МАРИХУАНАТА*Фелипе Аросена, Себастиан Агуар*THREE INNOVATIVE LAWS IN URUGUAY –
LAW ON ABORTION, SAME-SEX MARRIAGE AND LEGALIZATION OF MARIJUANA*Felipe Arocena, Sebastián Aguiar*

Abstract: In 2013, Uruguay shocked the world with three laws passed in just over a year, concerning same-sex marriage, decriminalization of abortion and marijuana regulation. In this work, we will develop the content of these proposals and explore some of the major causes related to their approval at this historical moment of the country. Finally, the article discusses the virtues and problems of the respective implementations.

Keywords: political sociology, marijuana, abortion, equal marriage, social movements.

Увод

През 2013 г. името на Уругвай се появи по първите страници на големите вестници в западния свят: Ню Йорк Таймс, Гардиан, Монд, Паис, Кориере де ла Сера, Глобо и т.н. В голяма степен това се материализира във фигурата на тогавашния президент Хосе Мухика, бивш партизанин, извънредно скромнен, отглеждащ цветя, повече философ, отколкото държавник. Обяснението може да се търси и във факта, че за кратко време в страната бяха предприети редица законодателни мерки: предостави се възможност за доброволно прекъсване на бременността, даде се разрешение за сключване на еднополови бракове и се легализира марихуаната. Във връзка с това бяха приети три закона, които поставиха страната ни начело на един нов прогресивен и либерален дневен ред.

Съгласно чл. 1 от Закон № 19075 за еднополовия брак: „...гражданският брак е постоянен, законосъобразен съюз на лица от различен или еднакъв пол“. През август 2013 г. съгласно този нов закон бе осъществен първият граждански брак между двама мъже, последван от сключване на други граждански бракове както между мъже, така и между жени. Освен Уругвай такава законо-

дателство съществува в още две южноамерикански страни – Бразилия и Аржентина, като още само дванадесет държави в света признават официално браковете между еднополови лица: Швеция, Норвегия, Франция, Испания, Исландия, Белгия, Люксембург, Нидерландия, Дания, Португалия, Канада и Южна Африка; в Мексико, САЩ и Обединеното кралство това право съществува на определени територии, а в Колумбия съдебната власт призна през 2013 г. гражданските бракове между лица от един и същ пол. Ако приемем определението на Хосе Гиlierме Меркиор (1993), според което Латинска Америка е другият Запад, излиза, че хомосексуалният брак до момента е проблем изключително на Запада.

В края на 2012 г. Уругвай прие също Закон № 19807 за доброволното прекъсване на бременността, чийто член 2 гласи: „...доброволното прекъсване на бременността не е състав на престъпление (...) през първите дванадесет седмици от бременността“. И в този случай Уругвай е една от малкото страни в Латинска Америка, която признава правото на жените да извършат аборт по свое желание (заедно с Куба, Гвиана, Пуерто Рико, освен Мексико Сити).

В Еквадор президентът Рафаел Кореа се произнесе категорично против такава възможност. В Чили, една от най-рестриктивните страни, забраняваща аборта при каквито и да било обстоятелства, включително когато става въпрос за изнасилване или риск за живота, президентката Мишел Бачелет неотдавна заяви публично, че е наложително да има нов дебат по този въпрос, а през 2016 г. Камарата на депутатите изпрати в Сената проект, с който се уреждат три основания, при наличието на които е възможно да се направи аборт. В други страни от региона прекъсването на бременността е позволено при определени условия, например, когато има риск за майката, при изнасилване или при много тежки малформации на плода.

Съгласно действащото законодателство в Уругвай волята на майката е достатъчна, за да ѝ бъде оказана помощ от страна на всички здравни институции за извършване на аборт. Парламентът одобри този закон още преди пет години, но предишният президент, Табаре Васкес, лекар онколог по професия, наложи вето. В мотивите към законопроекта има два основни аргумента. На първо място, правото на жената да вземе решение относно развитието на бременността си и, на второ място, да се сложи край на нелегалните клиники, които правят аборти и излагат на риск живота на жените, особено на тези с ниски доходи, които не могат да платят за качествени медицински процедури.

Проектозаконът за регулиране употребата на марихуана (Закон №19172) бе приет на 10 декември 2013 г. и според него: „...Държавата поема контрола и регулирането на дейностите по вноса, износа, засяването, отглеждането, прибирането на реколтата, производството, съхраняването, продажбата и разпространението на канабиса и неговите производни“. Допуска се също съществуването на клубове на производителите на марихуана, както и отглеждането ѝ в домашни условия. Това предложение е безпрецедентно в международен мащаб. Докато в някои европейски страни отглеждането за собствени нужди е декриминализирано (в Нидерландия, например е разрешено снабдяването в “coffee-shops”, в някои райони се допуска съществуването на членски

клубове, в които може да се получи марихуана, а в други страни е позволена продажбата ѝ с медицински цели), в Уругвай тази мярка поради своята цялост може да се оприличи по-скоро на начина, по който е приложено регулирането на пазара с развлекателни цели в щатите Колорадо и Вашингтон (САЩ), тъй като включва и стратегия за продажба заедно с държавен надзор, отглеждане за собствено ползване и съществуване на клубове. Въпреки това няма друга страна в света, която да е възложила на държавата упражняването на публичен контрол върху производството, дистрибуцията и продажбата на марихуана.

В региона регулирането на употребата на марихуана не беше на дневен ред. Най-видимият прецедент бе инициативата на бившите президенти на Бразилия, Колумбия и Мексико, които оглавяват Глобалната комисия за промяна в политиките по отношение на наркотиците с подкрепата на изтъкнати личности от областта на културата. Същото важи за доклада на ОАД (Организация на американските държави) за 2013 г. Поставянето на проблема с наркотиците в Северна и Латинска Америка и възможността да се разглеждат алтернативи на забраната означават коренна промяна на законодателството на целия континент.

Почти едновременното приемане в Уругвай на трите мерки ни дава възможност да анализираме последствията от тяхното прилагане и започналите процеси. По-надолу ще разгледаме, на първо място, политическите процеси, предмет на обществена дискусия и, на второ, някои интерпретации, които по наше мнение позволяват да се вникне в ситуацията.

Мотивите и процесът по приемане на законите

В тази част ще бъдат анализирани отделно етапите, през които преминава законодателят, докато се стигне до окончателно приемане на всеки от трите закона. И в трите случая е особено важно да се разбере изминатият път, тъй като той доказва, че съответните закони не са просто инициатива на депутатите и че дори сред тях има съмнения, противоречия и разгорещени преговори.

• **Възможността за доброволно прекъсване на бременността**

Сред всички искания, които разглеждаме, искането за правото на аборт има може би най-дълга история в национален и международен план. Още през 30-те години на XX век например в резултат на сериозна дискусия в Уругвай се стига до легализиране на аборта за няколко години. С края на последната диктатура (1973–1985) в страната се появява мощна група от организации, съсредоточени върху исканията за равенство на половете, като например *Общото събрание на уругвайските жени (Plenario de Mujeres del Uruguay, PLEMUU)*, *Cotidiano Mujer* и много други, които издигат правото на аборт като свое знаме, едно от най-силните и легитимни искания на феминисткото движение. През 1991 и 1993 г. са представени два проектозакона, които биват отхвърлени. В този контекст Международната конференция за населението и развитието (МКНР), организирана от ООН в Кайро през 1994 г., както и Четвъртата световна конференция на жените в Китай през 1995 г. се превърнаха в повратна точка: оттогава незаконният аборт бе поставен като проблем на общественото здравеопазване, който изисква преразглеждане на законите, обявяващи аборта за престъпление. От този момент нататък организациите станаха по-силни и искането бе включено в дневния ред на партиите от левията. През 1998 г. бе обсъден такъв проектозакон и проблемът бе основна тема по време на изборите през 1999 г. От своя страна, проучванията на общественото мнение показаха подкрепа за декриминализирането на аборта, като в периода 2000–2012 г. резултатите се задържаха между 50 и 60%. През 2002 г. Парламентът премина към разглеждане на нов законопроект по тази тема, който получи одобрението на 47 срещу 40 от членовете на Камарата на депутатите, но едва през 2004 г. бе разгледан и отхвърлен от Сената.

Загубата отслаби организационната структура, която успя да се възстанови след идването на власт през 2005 г. на лявата партия Широк фронт. Познатото вече негативно отношение към доброволния аборт на избрания тогава президент Табаре Васкес (2005–

2010) забави процеса, но не го спря. През 2007 г. законопроектът отново бе внесен за обсъждане в Камарата на депутатите и бе приет през октомври същата година. На 11 ноември 2008 г. със 17 гласа „за“ и 13 „против“, сенаторите одобриха Закона за защита на правото на сексуално и репродуктивно здраве (Закон № 18426). Върху разпоредбите, регулиращи възможността за извършване на доброволен аборт, незабавно бе наложено вето от страна на президента. Това преустанови парламентарните дебати, а социалното движение бързо се примири, независимо че през целия период бяха организирани многобройни кампании, някои от тях дълбоко новаторски, проведени бяха изследвания и бяха приложени мерки за посредничество, позволяващи консултиране преди и след аборта.

При второто правителство на Широкия фронт новият президент Хосе Мухика (2010–2015) бе дал гаранция, че няма да налага вето на закона и така в края на 2011 г. Камарата на сенаторите одобри предварителен проектозакон. Въпреки всичко, когато постъпи в Камарата на депутатите, приемането на закона бе спряно поради големите вътрешни разделения в Широкия фронт. При това положение лявоцентристката Независима партия, най-малката парламентарно представена политическа партия с едва двама депутати, предложи алтернативна формулировка, която включваше различни ограничения върху първоначално внесенния законопроект. След преговори с Широкия фронт на 17 октомври бе приет Законът за доброволно прекъсване на бременността със 17 гласа „за“ от общо 30.

През 2013 г. полемиката продължи: християнските активисти и опозиционните политически партии свикаха референдум за отмяна на закона. В условията на противоречиви прогнози, тъй като проучванията предвиждаха много близки резултати, в крайна сметка на проведения през март референдум и без гласуването да е задължително, едва 8% от имащите право на глас подкрепиха искането за отмяна на закона.

Приетият закон постановява, че всички здравни институции са задължени да оказват услуги за прекъсване на бременността до дванадесетата седмица при изразена воля от

страна на жената. Регламентирането гарантира конфиденциалност, необходимост от информирано съгласие, спазване на независимата воля на жената, както и процедура, която изисква жената да изрази волята си да направи аборт и да се срещне с експертен екип, който да ѝ разясни техническите въпроси, адекватните средства и алтернативите за семейно планиране, като обърне внимание на намаляването на рисковете и вредите „... без членовете на екипа да налагат своите философски и лични възгледи, което изисква те да се въздържат от каквато и да било ценностна оценка“ (Decreto Reglamentario, с. 10). След проведената среща с експерти на жената се предоставя петдневен срок, в който да потвърди желанието си за прекратяване на бременността или да се откаже от това си право.

• Еднополов брак

От 80-те години на XX век насам група от организации с все по-силно и видимо присъствие в Уругвай разобличават проявите на дискриминация, основана на сексуалната ориентация. Този процес, свързан с признаването на правата на хората, несъгласни с хетеросексуалността, води до признаването през декември 2007 г. на фактическото съжителство на лица от един и същ пол. През последните години бе регламентирана и възможността хомосексуалните двойки да имат право на осиновяване, да имат възможност за смяна на името и пола, както и възможността хомосексуалистите да постъпват във Въоръжените сили. Въпросът за легализирането на еднополовия брак е поставен в дневния ред през 2009 г., малко преди парламентарните избори, а през 2010 г. се превърна в приоритетно искане на *Черните овце*, най-важната организация в страната, обхващаща лесбийки, гейове, бисексуални и транссексуални лица (ЛГБТ). Самото име на мярката е символично – формулирана е не като хомосексуален, а като равнопоставен брак¹, което я сродява с формулировката на подобните закони в Аржентина и Испания. През същата година 50,4% от насе-

лението се обявяват в подкрепа на тази инициатива (Sempol, 2013, p. 359).

Кампанията започва през юни 2011 г. и тогава за първи път публично се изразяват позиции и има силни прояви на подкрепа на Широкия фронт с известни съмнения относно правоотношенията между родители и деца и промяната в реда на фамилените имена², наблюдава се разделение сред опозиционните партии и радикално противоположни мнения в Католическата църква. Приемането на закона се проточва и отлага поради споровете относно доброволното прекъсване на бременността, докато през юни 2012 г. в Испания по съдебен път е признат бракът между двама мъже, единият от които уругваец. В *Похода на различието* (ежегодна манифестация по улиците в центъра на Монтевидео, свикана от организациите, подкрепящи сексуалното различие) през септември същата година с над 30 000 участници, еднополовият брак се превръща в основен лозунг, докато през октомври се провежда т.нар. *Поход за ценностите*, с противоположна насоченост, който, въпреки че е широко отразен в медиите, не успява да събере и 100 души. В края на краищата, на 11 декември 2012 г. с 81 гласа „за“ от общо 87 законопроекът е приет в Камарата на депутатите. На 2 април, с 23 гласа „за“ от общо 31, е одобрен от Сената с няколко промени (минималната възраст за сключване на брак се определя на 16 години за двата пола), след което е върнат за окончателно приемане от Камарата на депутатите – със 71 гласа „за“ от общо 92 е приет на 10 април 2012 г.

Едни от основните разпоредби на закона гласят, че бракът „...предполага съюз на двама партньори, независимо от техния пол и сексуална ориентация, при същите условия, със същия ефект и начини за прекратяване, каквито до момента постановява Гражданският кодекс“, като се променят няколко елемента, свързани с брачната институция, например производството по развода, както и реда на фамилените имена на родителите при имената на децата, който при съгласие на хетеросек-

¹ На испански законът се нарича *Ley n.º 19.075 de matrimonio igualitario* – Закон № 19075 за равнопоставения брак – *Бел.пр.*

² В испаноговорещия свят фамиленото име на детето включва след фамилията на бащата и фамилията на майката. – *Бел.пр.*

суалните двойки може да се промени, а при хомосексуалните може да се реши чрез съгласие или чрез жребий в присъствие на съдия. Освен това законът гласи, че при нито едно споменаване на брачния институт не трябва да се прави разлика по причина на пола на лицето, като се посочват възможности да се каже „брачна двойка“, „съпрузи“ или да се използва друг подобен термин.

• Легализиране на марихуаната

От много години потреблението на марихуана в Уругвай не се смята за престъпление, независимо че производството, дистрибуцията и продажбата бяха предмет на наказателно преследване. Това противоречие няма как да не бъде забелязано, тъй като възниква въпросът как е възможно някой да консумира марихуана, без преди това да я е отгледал, купил или да се е сдобил с нея чрез друг човек?

Искането за пълно легализиране на марихуаната бе направено в края на 80-те години, когато едно младежко движение – *Coordinadora Antirazzias*, борещо се срещу полицейския произвол, го включи сред своите цели с подкрепата на други младежки политически организации. Бяха публикувани и научни трудове в тази насока, споделящи идеята за легализиране на марихуаната и разобличаващи порочните резултати от войната с наркотиците (Bause, 1990; Eira y Fernández Romar, 1995). И макар че още през 2000 г. президентът Хорхе Батлье бе обявил публично своята позиция в полза на „легализирането на всички наркотици“, искането на обществото започна да се разглежда едва през 2004 г. Идването на власт на правителството на Табаре Васкес доведе до засилване на позицията срещу легализирането на марихуаната, основаваща се до голяма степен на разпространението на т.нар. кокаинова паста³, нова, евтина и вредна субстанция, бързо разпространяваща се на вътрешния пазар. При тези условия множество обществени организации, занимаващи се сериозно с този проблем, започнаха да организират публич-

ни мероприятия – едно от най-значимите бе *Световният поход в подкрепа на марихуаната*, проведен в Монтевидео през 2007 г., в който участваха 7000 души.

От 2009 г. социалното движение укрепва все повече – през 2010 г. е организирана Национална дискусия за наркотиците с участието на различни институции, като Университета на Републиката, който публикува също редица научни изследвания под заглавие „Университетски принос към дискусията за наркотиците“, докато накрая, през 2011 г., няколко млади депутати от различни политически партии подкрепят проектозакон, предлагащ декриминализиране на отглеждането на канабис за собствени нужди, както и на клубовете за канабис. Преди още тази дискусия да приключи успешно, през 2012 г., в рамките на политиките за сигурност – петнадесетте мерки в защита на живота и съжителството, започна законодателна процедура за регламентиране на марихуаната, а няколко седмици по-късно бе разгледан и кратък проектозакон на правителството, състоящ се от един-единствен параграф. Този проектозакон предлага държавен монопол върху производството, дистрибуцията и продажбата на марихуана. Законопроектът предизвика огромна полемика както от морална, така и от техническа и оперативна гледна точка. Налице бяха множество неясноти, предизвикващи противоречия и необходимост от пояснения, които дискредитираха предложението.

След месеци сериозна работа от страна на депутатите и с помощта на специалисти и активисти, през 2013 г. бе предложен трети проектозакон, синтезиращ предишните два и обсъден в Комисията по наркотиците и зависимостите в Камарата на депутатите. Успоредно с това група обществени организации създаде платформа за работа с общественото мнение в неблагоприятни и трудни условия. В такъв контекст, като се добави и международният отзвук, атмосферата през първото полугодие на 2013 г. бе наситена с несигур-

³ Кокаиновата паста, много подобна на т.нар. *расо* в Аржентина или *crack* в САЩ, представлява наркотично вещество, произведено от кокаинови остатъци, сярна киселина и керосин. При пушене предизвиква незабавен стимулиращ, но краткотраен ефект, поради което пристрастяването е много силно и се налага да се пуши по няколко пъти на ден. Неврологичните последствия от това са пагубни. – Бел.пр.

ност, противоречия и неясноти. В края на юли независимо от разделенията в управляващата партия проектозаконът бе приет от Камарата на депутатите с 45-те гласа на управляващите и подкрепата на депутатите от опозицията за някои разпоредби от закона. На 11 декември той получи одобрението на Сената с 16 гласа „за“ срещу 13 „против“.

Сред основните моменти на проектозакона е възможността за отглеждане на не повече от шест растения в едно домакинство и възможността за създаване на сдружение от 15 до 45 човека за съвместно отглеждане на марихуана. Текстът предвижда също система за производство и дистрибуция с търговска цел на не повече от 40 грама на човек месечно. Създават се държавни регистри на производството и отглеждането за собствени нужди, на членовете на клубовете за канабис и възможност за оправомощаване на продавача в дистрибуторската система. Разрешава се също консумирането на канабис с медицински цели под надзора на Министерството на здравеопазването и се създава Институт за регулиране и контрол на канабиса, чиято функция е наблюдение, регистриране и надзор във връзка с дейността по отглеждане и използване на марихуана. Законопроектът предвижда кампании за превенция, както и образователни дейности, насочени към рисковете и вредите, както и редица регулационни мерки, като забрана за продажба на марихуана на непълнолетни, забрана за реклама на марихуана, забрана за потребление на марихуана на публични места на закрито, както и нови видове контрол относно употребата на марихуана от водачи на мотоциклети и автомобили.

Зад подкрепата на закона се крият много различни аргументи, които е важно да бъдат изяснени. Исканията на социалните движения се основават на аргументи, свързани с редица права, както и на плюсовете на канабиса, когато той се употребява отговорно. Аргументите на президента Мухика и на правителството са

много по-различни. Те нямат никаква връзка с ефекта от марихуаната, нито с културите, които процъфтяват в тези среди. Позицията им е далеч по-прагматична и конкретна – регулирането на марихуаната може да се окаже успешен начин за борба с част от наркотрафика и така да се спомогне за намаляване на престъпността и насилието.

Интерпретация на фактите

Разгледаните по-горе три закона бяха приети, тъй като Парламентът разполагаше с абсолютно мнозинство на управляващия Широк фронт, което позволи с гласовете на неговите депутати да бъдат придвижени различни законодателни инициативи. Тази управляваща партия, коалиция от сили, гравитирани от центъра до левицата, бе създадена през 1971 г. и за първи път успя да спечели властта през 2005 г., като за втори път пое президентството през 2010 г. и за трети – през 2015 г.

И все пак, необходимо е по-подробно проучване на същността на политическия процес, засега обяснението е недостатъчно. Ако говорим обаче за по-сериозни и задълбочени социологически разсъждения и си припомним думите на Клифърд Гиърц (Clifford Geertz). Как да си обясним подобни искания в една страна, която се определя културно като консервативна и чието население е сред най-застаряващите на континента?“ (Arocena, 2013a).

Известно е, че уругвайското общество е едно от най-светските в Америка, а може би и в целия свят. Както пише Карлос Реал де Асуа (1984, с. 21), Уругвай е „най-угасналата звезда на католическия небосвод на Латинска Америка“. По-близо във времето е един „индекс за либералност“ в шест латиноамерикански страни (Segovia, et al., 2009), който включва седем основни принципа⁴ и показва, че Уругвай определено продължава да е най-отдалечената от църковната доктрина държава в региона. Освен това страната се

⁴ а) Всички трябва да могат свободно да изразяват идеите си. б) Не виждам никакъв проблем в това хомосексуален учител или учителка да преподава на деца. в) Не виждам проблем в това богатите да живеят в затворени квартали. г) Абортът трябва да бъде легализиран, т.е. да не бъде смятан за престъпление. д) Мъжете трябва да се занимават с чистенето на дома и отглеждането на децата, точно както жените. е) Трябва да съществува смъртна присъда. ж) Употребата на марихуана трябва да бъде легализирана.

намираше в един от най-добрите периоди в развитието си от много десетилетия насам – пълна политическата демокрация в държавата (съгласно всички международни показатели); икономика, достигнала среден растеж около 5% за последните десет години и едно по-равнопоставено и по-малко бедно общество, благодарение на силните социални политики за преразпределение на богатството. Време, съпоставимо единствено с началото на ХХ век, когато Уругвай е определяна като една от първите страни в света по благосъстояние на населението, а вътрешният брутен продукт на глава от населението е сравним с този на богатите европейски държави. Как тогава тази икономическа и политическа ситуация да се обясни със социологическите и законодателните процеси в страната?

Налага се да бъдат правилно интерпретирани проблеми като авторитета на Широкия фронт, стабилния светски характер, влиянията и въздействието, оказвани от международните политики. По-надолу ще се опита да представим две хипотези, които не се конкурират с предишните, а добавят някои нови елементи за размисъл. На първо място, от ключово значение за разбирането на тези закони е да се прокара паралел със ситуацията в страната в началото на ХХ век; на второ място, те трудно могат да бъдат разбрани, без да се изясни поколенческата връзка, на която се основават тези искания.

• **Двамата Пепе⁵: изненадващата прилика в началото на двата века**

Уругвай вече е преживял подобен законодателен процес в началото на ХХ век, когато се приемат изключително прогресивни закони. През първите десетилетия са налице сериозни опасения, че страната може да се превърне в социалистическа. През 1907 г. е отменена смъртната присъда, през 1913 г. е приет разводът по инициатива на жената, през 1915 г. е приет закон за осемчасовия работен ден, а Конституцията от 1916 г. узаконява из-

бирателните права на жените⁶. Тези четири закона поставят Уругвай на едно от първите места в целия западен свят. Широко прието е мнението, че определяща, макар и не единствена роля, за това играе фигурата на президента Хосе Батлье-и-Ордоньес (1903–1907 и 1911–1915 г.) и неговата идеология, изразена накратко в следния цитат:

„Батлизмът като идейна система се изгражда основно около един френски тип радикализъм с всичките светски и социални нюанси на един пламенен хуманизъм и експанзивна, космическа емоционалност. Защото малко остава от официална доктрина да се превърне един вид толстоистко състрадание (...), материализирано в истински усилия да се облекчи болката на човека и дори да се съкрати болката на всички живи същества. Премахването на смъртната присъда, мотивите на законите за развода, забраната на ‘gat pick’ (лова на плъхове с кучета) и на коридата (бикоборството), разпоредбите за извънбрачните деца и други, са мотивирани изцяло или частично от това намерение“ (Real de Azúa, 1984, p. 44).

Както правилно забелязват някои негови съвременници, Батлье изпреварва всички управници, разклаща твърде много общоприетите принципи, като плаши онези, които виждат у него опасна близост с възгледите на социалистите и анархистите. Според някои от ръководителите на неговата партия това излага на риск преизбирането му за президент. Поставят му спирачки по следния начин: „Напредничавите икономически и социални закони, приети от последните парламенти, изплашиха много съмишленици... Е, добре, господа, нека спрем дотук...“. С тези думи Фелисиано Виера се обръща към Конгреса на партията Колорадо на 13 август 1916 г. и предложението му става известно като „*стопът* на Виера“, с който се слага граница на батлисткото новаторство (цит. по Vanger, 2009, p. 143).

И все пак е изключително рядко законите да бъдат обсъждани и приемани само по волята на някой политик, който може да е по-на-

⁵ В испаноговорещия свят мъжете на име Хосе биват наричани галено Пепе: Хосе Батлье и Ордоньес е Дон Пепе, а Хосе Мухика – само Пепе.

⁶ Това право е регламентирано през 1932 г. и е приложено на дело през 1938 г. с всеобщото право на гласуване на жените. Още по-рано обаче, през 1927 г., на практика жените упражняват избирателните си права в един местен плебисцит в град Серо Чато.

предничав от останалите. Така че периодът на президенството на Батлье-и-Ордоньес също изисква по-задълбочен анализ. Обяснението на причините за приемането на тези прогресивни закони не бива да пренебрегва социалната, културната и политическата мобилизация на момента. Първите десетилетия на ХХ век са белязани от реакции срещу господстващата буржоазна идеология от позициите на поне две идейни движения или течения. Първото от тях е анархизмът в работническото движение, оглавявано от италиански и испански емигранти⁷, а второто е антикултурният модернизъм на фигури като поета и дипломат Роберто де лас Карерас, една от най-значимите личности на онова време, син на независима жена, която предизвиква мачизма на дуел (Domínguez, 1997), или поета Хулио Ерера-и-Рейсиг, яростен критик на консервативния Монтевидео, град, наречен от него Тонтовидео (Глуповидео). В такъв смисъл трябва да се спомене и поетесата Делмира Агустини с нейните еротични стихове – тя се развежда през 1914 г., убита е от бившия ѝ съпруг, а впоследствие се превръща в ключова фигура за феминисткото движение.

Това, което предлагаме в нашата интерпретация на „двамата Пепе“, е разбирането, че „историята има значение“, че този новаторски период в историята на страната в началото на миналия век улеснява приемането на трите спорни закона, предмет на настоящия труд. Президентът Мухика неведнъж е споменавал публично събитията отпреди сто години, нещо повече, заявява, че ако Батлье-и-Ордоньес се е водил по социологическите проучвания на общественото мнение, нямало е да приеме нито един от тези закони, тъй като населението е било объркано. Мухика съвсем открито заявява следното:

⁷ Близостта на Батлье с анархизма е подчертавана от много изследователи на неговата личност, а Мухика не пропуска да изтъкне, че в своята същност самият той е непреклонен анархист.

⁸ Още по-изненадваща може да се окаже приликата със следния аргумент: „Тя незабавно поставя хората, които ѝ се отдават безрезервно, в състояние на обща слабост (...) По отношение на интелекта пораженията са още по-видими (...) Всичко се уморява, дори най-малкото усилие на ума (...) Човек е обхванат от най-дълбока меланхолия и хипохондрия (...), изпълва го тъга, отвращение към удоволствията в живота и нищо чудно да стигне до самоубийство“ (Barrán, 1993, p. 191). Това би могла да бъде диагнозата, която през 2013 г. много лекари поставят на употребяващите марихуана. Всъщност в края на ХІХ век това е единодушното мнение за... мастурбацията! Цитатът е изваден от Големия универсален речник Ларус от 1873 г., който твърди, че по този въпрос има пълно съгласие на всички лекари. Дали след сто години бъдещите поколения няма да се смеят на днешните критични диагнози, които много

„Ние предложихме закона заради уругвайските традиции. Като се започне от 1914, 1915 г. до шейсетте години алкохолът е държавен монопол... (тук президентът цитира други новаторски прояви на страната), така, както са регулирани проституцията, правото на развод по инициатива на жената и изборът на Уругвай да бъде светска държава. Всички тези неща са установени в първите десетилетия на миналия век“ (Ferraz, 2013).

Паралели могат да бъдат намерени и в критиките на противниците на тогавашните и на сегашните закони. Например един от често използваните аргументи за отхвърляне на регулирането на марихуаната е, че не искат Уругвай да се превърне в „експериментална лаборатория“. Според противниците това е проява на огромна безотговорност от страна на правителството, излагаща населението на ненужен риск. Именно такава е една от критиките, отправяни към Хосе Батлье от началото на ХХ век, както може да се види в следния фрагмент от речта на сенатора Алехандро Галинал пред Сената: „Да въведеш осемчасов работен ден за всички, означава да превърнеш страната в огромна социална лаборатория, където по пътя на пробите и грешките да се прилагат закони, каквито и най-напредналите страни не се решават да приложат“ (Vanger, 2009, p. 43). В едно от обвиненията срещу закона за регулиране на марихуаната на сесията от 10 декември 2013 г. сенаторът Алфредо Солари казва: „Това е експеримент на социално инженерство, който не спазва нито една от етичните гаранции на експериментите с живи същества. Нито това, нито което и да е друго правителство в света, не може да си прави експерименти с уругвайците, с децата и юношите, без да дава съответните гаранции“⁸.

Тезата за „дватама Пепе“ ни препраща към теорията за „зависимите траектории“, според която много често взетите в миналото решения оказват силно влияние върху вземаните днес решения: „Този подход на „зависимост от пътя“ – *path dependence* – се опитва да обясни траекториите, които следват публичните политики, с изходните предпоставки, бележещи последвалото развитие при различни конюнктури, при които те са ревизирани или приспособявани“ (Incháustegui, Olivares y Fernández, 2010, p. 7)⁹.

Нека повторим, първата от нашите хипотези е, че за да се разбере приемането на трите новаторски закона в началото на XXI век, е много важно да се познават събитията от началото на XX век. Двата периода съдържат изненадващи паралели: става въпрос за двата периода на най-голямо благоденствие на уругвайската икономика; налице са две изключително харизматични фигури с неконвенционални за онова време идеология и мироглед; организират се обществени, политически и културни сили, които са предизвикателство за някои господстващи в буржоазния морал ценности и нрави. Достатъчно ли е това обяснение? Разбира се, че не. Необходимо ли е то, за да се разберат по-добре събитията от настоящето? Ние твърдим, че да.

• Поколенческата връзка

Нито едно от тези искания не предшества значително исканията и организационните форми на днешното младо поколение. Независимо че движението за декриминализиране на доброволния аборт датира от по-рано и разполага с безапелационната подкрепа на женските организации и на феминисткото движение, независимо че движението за сексуално различие не може да се определи като младежко, независимо че организациите в защита на канабиса отказват да се определят като младежки (групите *Cotidiano Mujer* и *Estudios Urbanos y Generacionales*, 2008), и трите добиват роля, различна по значимост за днешното младо поколение, което издига ис-

канията, давайки им нова обществена подкрепа. В програмата на Широкия фронт първоначално не фигурираха нито еднополовият брак, нито узаконяването на марихуаната. Това не бяха проблеми, които президентът Мухика да е обсъждал специално. Както бе отбелязано по-горе, включването на тези искания в дневния ред бе направено от поколенческата структура с едно сериозно натрупване, с определена способност за организиране, политическо лобиране и мобилизация.

Втората ни хипотеза е, че този новаторски период може да се реализира с помощта на една поколенческа връзка, улеснила създаването на социално движение, което успя да се превърне в трансмисия по отношение на другите поколения, да използва подходящия момент, за да мобилизира ресурси и да проведе ефективни кампании.

Няма съмнение, че новите поколения са родени в условия, в които тези проблеми имат много по-силно публично присъствие. През последните двадесет години употребата на марихуана сред младите хора се увеличи значително: през 2011 г. всеки трети младеж на възраст между 18 и 21 години заявява, че е опитвал марихуана. От своя страна, подкрепата за легализирането сред младежите бе двойно по-голяма от тази сред възрастните, достигайки почти 50% в последните седем години (Filardo, et al., 2012). Исканията в защита на сексуално различните също показват явна консолидация, от манифестации с малобройни участници преди петнадесет години се стигна до *Похода на различieto*, в който от 2010 г. се включват десетки хиляди. От своя страна, признаването на фактическото съжителство, осиновяването и укрепването на обществените организации са знакови събития, които се превръщат в част от поколенческата гледна точка. Що се отнася до правото на доброволен аборт, през последните години това искане бе постоянно повдигано с различен успех – от вето до демонстрации в негова подкрепа, от одобрение до отхвърляне на първите проектозаконови, заедно със смъртните

специалисти дават на употребата на марихуана, така, както вече се смеят на определението на хомосексуализма като болест?

⁹ Понятието *path dependence* е предложено от Пол Пиърсън (2004) в опит да докаже, че националните траектории натежават при обяснението на матрицата на публичните политики.

случаи на жени, направили аборт вкъщи или в лошите условия на нелегалните клиники. В тези рамки ясно се очертава една *поколенческа позиция* в трите искания, която разкрива много по-голямата близост на младежите до марихуаната, сексуалното различие и искането за узаконяване на аборта. Освен това обаче младите хора съумяха да споделят една *поколенческа връзка*:

„За да бъде част от една и съща поколенческа позиция (...), човек трябва да е роден в една и съща историко-социална среда и в рамките на един и същ период. И все пак, за да можем да говорим за поколенческа връзка, трябва да е налице участие в общата съдба на тази историко-социална единица“ (Mannheim, 1993, p. 221),

Второто правителство на Широкия фронт представляваше „структура на политически възможното“, с правителство и депутати, по-отворени към диалог с гражданското общество. Именно възползвайки се от възможното, през този период бе изградено социално движение, обхващащо съвкупност от организации (*Черните овце*, *Cotidiano Mujer* (Ежедневие и жени), *MYSU* (Жени и здравеопазване), *IELSUR* (Институт за юридически и социални изследвания), *SERPAJ* (Служба за мир и справедливост), *PRODERECHOS* (В защита на правата) и много други), които изграждат успешни структури, почти непроменени в трите кампании, около един координиращ орган, който обобщава натрупания практически опит от решаващо значение за успеха.

И в трите случая истински новото и еднаквото бе работата по определяне на основните теми: „...стратегическото усилие, съзнателно извършено от група хора и организации с цел изграждане на общо разбиране за света, което да ги легитимира и доведе до колективни действия“ (McAdam, McCarthy y Zald, 1999, p. 27). Особено внимание бе обърнато на комуникацията и посланията, като се подходи прагматично за успешно постигане на крайната цел. Затова непрекъснато се използваша данни за обществените нагласи, мнението на лекарите и юристите, направен бе опит дискусията да се води на професионален език, който да убеди колебаещите си.

Тези задачи по определяне на проблемите и установяване на единен език бяха съчетани с лобиране и създаване на различни форми на протест, също така новаторски, но същевременно и заимствани от предишните десетилетия. Така че активистите изиграха основна роля в създаването на трите закони, проведоха разговори с младите депутати и спомогнаха за дискусията в Парламента, организираха обществени мероприятия със стремеж да се даде по-голяма гласност на исканията, работиха с медиите и т.н. Цялата тази „адвокатска“ дейност заедно със създаването, защитата и спечелването на подкрепа за предложенията, беше явна, видима и основна и в трите случая.

Различните форми на протест и тактика на организациите също бяха почти еднакви и същевременно много новаторски. Използването на социалните мрежи за специфични кампании, като например „Целувката е просто целувка“ или „Никой повече няма да мълчи“, създаването на уеб сайтове, форуми, групи във Фейсбук или други обществени (масови) събития, като например т.нар. нощни изгреви (оранжеви или зелени според конкретния случай), организирането на концерти и други публични мероприятия за подкрепа, изявленията на публични личности – много от тях подкрепящи и трите проектозакона, говорят за постепенното натрупване на опит и знания.

Трите закона, предмет на настоящия труд, се явяват общо, в една поколенческа връзка, в поколенческата позиция на днешните младежи, в студентските движения, в профсъюзната дейност на младите хора, в кооперативното движение, включително и в политически сектори и организации на доброволци, използвайки новите мобилизационни и културни структури, както и средствата за масова информация – алтернативна преса, радиа, телевизии (Filardo y Aguiar, 2013). Тези каузи не бяха единствени: кампанията срещу намаляването на минималната възраст за носене на наказателна отговорност, която, противно на всички очаквания, успя да спре плебисцита през 2014 г., предполагаше наличието на подобна организация, дори още по-широка.

Тези закони обаче изиграха и своята роля на посредник между поколенията. Не само заради борбата срещу неравенството между половете и в защита на сексуалното различие, която съществуваше още преди това, но като продължение на предишни вълни от младежки протести. След края на диктатурата в съвременната история на Уругвай могат да бъдат открити циклични избухвания на младежки протести на всеки осем-девет години. През 1988 г. организацията за борба срещу полицейския произвол *Coordinadora Antirrazias*; през 1996 г. окупирането на училища; през 2004 г. мрежите на Широкия фронт. В тези протестни вълни не се наблюдаваше видима приемственост, но те подготвиха борци, превърнаха политиката в призвание и създадоха мрежи. Така много от депутатите, активно подкрепили законите, хората, заемащи отговорни длъжности, на които бе възложено тяхното прилагане или тактиката на организиране на шумни и весели празници с културен компонент, разпознават като предшественици именно подобни вълни в миналото. На трето място, трите проектозакона установиха връзка с голяма част от възрастното поколение с високо икономическо и образователно ниво, което се бе изградило с ценностите на културната, сексуалната и политическата революция през 60-те години, като например много от ангажираните експерти, както и депутати и членове на правителството, които спомогнаха за окончателното приемане на законите.

Тази динамика на поколенческите отношения и връзката на младежкото социално движение с различни структури за мобилизация, която обединява хора от различни поколения, не е, разбира се, единственото обяснение на този процес, но все пак разкрива невидимия субстрат на тези инициативи.

Изводи

Приемането на трите анализирани в този труд закона стана възможно благодарение на това, че Уругвай преживяваше един от периодите на най-голямо благоденствие в цялата си история, а лявото правителство бе положило усилия да постигне тези успехи. Не бива да се забравя, че още от 1917 г. Уругвай е една от най-дълбоко светските държави в

Латинска Америка, държава, в която тежестта на Католическата църква е много по-малка.

Ще предложим още две социологически обяснения: в даден момент от историята си Уругвай бе една от най-новаторските страни в света по отношение на своите закони, дотолкова, че първите три десетилетия на ХХ век я превърнаха в първата държава на благоденствието, ръководена от президента Хосе Батлье-и-Ордоньес (Arocena, 2013b). Освен това като социална опора се задейства една поколенческа връзка, която позволи поставянето на такива искания, практическото им организиране и мощната мобилизация (Filardo y Aguiar, 2013).

Какви ще бъдат последствията от тези закони? Ще се увеличи ли употребата на марихуана? Ще може ли да се организира ефективно цялата верига от производството до потреблението? Ще се увеличи ли броят на абортите? Дали здравните заведения няма да поставят пречки пред подобни услуги? Дали еднополовият брак ще намали отрицателните стереотипи по отношение на хомосексуалистите? Дали онези, които крият от обществото своя избор, ще се решат да разкрият различието си? Дали онази част от уругвайското общество, която отхвърля тези закони, накрая все пак ще ги приеме, след като постепенно ги опознае?

Що се отнася до абортите, през първата година след приемането на закона са били направени 5000 процедури, завършили без нито един смъртен случай. През 2014 г. абортите са били 8500. Тези цифри са много изненадващи, защото предварителните пресмятания говореха за 16 000 аборта през 1998 г. с пик от 33 000 по време на дълбоката криза през 2002 г. Едно проучване на начина, по който се материализира законът, публикувано на сайта Монтевидео Портал, показва, че предварителните разговори на жените с консултантските комисии от експерти, съставени от психолог, гинеколог и социален работник, разкриват огромна трудност, дължаща се на липсата на готовност за консултиране и на това, че дезинформацията сред населението е все още висока. Също така законът предвиждаше правото на гинеколозите да отказват да правят аборти заради личните си убеждения. Според официални данни на

Министерството на здравеопазването 30% от тях се придържат към тази възможност, но феминистките организации твърдят, че са много повече и че в много департаменти в страната няма лекари, склонни да изпълнят прекъсване на бременността. Сред по-новите значими научни изследвания по този въпрос изпъкват Джонсън, Роча и Шенк (Johnson, Rocha y Schenck, 2016) и Антон, Фере и Триунфо (Antón, Ferre y Triunfo, 2016).

Що се отнася до хомосексуалните бракове, данните са само за Монтевидео, т.е. за почти половината от населението на страната. През трите месеца след сключването на първия еднополов брак граждански брак са сключили 62 двойки – 43 между мъже и 19 между жени. Цялата налична информация показва, че преобладаващата част от населението на Уругвай приема този закон положително, по-соката е към намаляване на дискриминацията на хомосексуалистите. Уругвай се превръща в страна, положително настроена към еднополовите двойки. Клод Леви-Строс (Claude Lévi-Strauss, 1969) и други антрополози смятат, че обществата се организират и структурират около налагането на забрана върху кръвосмешението и около законите на рода. Независимо че има изследвания, според които в миналото са съществували общества, институционализирали брака между лица от един пол (Eskridge, 1993), този закон внася изменения в някои от основните действащи родствени структури, поради което въздействието му върху днешното уругвайско общество ще бъде несъмнено революционно. Изследванията на Семпол (Sempol, 2013, 2016) представят най-значимите трудове по този въпрос през последния период.

Резултатите от последния приет закон, чието отражение в чужбина бе най-значимо, естествено са непредвидими. Макар да има прогнози за възможните сценарии, бъдещето все още е неясно. Основният резултат, който се цели, е нов подход в борбата с наркотрафика. Като се има предвид, че стратегията на конфронтация системно търпи провал, мечтата на Мухика е да отнеме пазара от наркодилърите, да ги „задуши с глад“. Много са обаче и онези, които се съмняват, че това е възможно, по различни причини – защото черният

пазар на наркотици ще продължи да действа с други видове опиати или защото качеството на държавния контрол ще е посредствено, или защото държавата няма да успее да регулира производството за собствени нужди.

Прилагането на закона на практика вървеше бавно, а резултатите са все още двойки. Две години по-късно държавните търгове бяха възложени на фирми, които да поемат отглеждането и дистрибуцията на марихуана за снабдяване на аптеките, те разполагат с терен в департамента Сан Хосе, принадлежащ на Министерството на вътрешните работи. Институтът за регулиране и контрол на канабиса вече работи и получава бюджетни средства, започна и сключването на договори с аптеките. През май 2015 г. имаше 17 активни клуба с около 500 души, които получават до 40 грама на месец. Що се отнася до отглеждането за собствени нужди, през първите шест месеца от влизане в сила на закона бяха регистрирани около 2000 души. Това е относително нисък брой: активистите и официалните анкети показват, че те са около 10 000, но това е и показател за укрепването на закона – през април и май 2015 г. бе събрана първата „законосъобразна реколта“ с голям отзвук. Сред множеството неотдавнашни изследвания за развитието на този проблем можем да посочим Бойди, Кейроло и Крус (Boidi, Queirolo y Cruz, 2016) и Агиар и Мусто (Aguiar y Musto, 2015).

Действително съществуват опасения относно последствията след приемане на този закон за съседните страни, като това бе посочено и от Международния съвет за контрол на наркотиците към ООН, който обърна внимание на уругвайското правителство за тези последствия. Залогът на правителството е много голям и последствията могат да се окажат по-лоши от самото лекарство. Ако се стигне до това, уругвайското правителство вече заяви, че ще направи крачка назад. Но също така е възможно наркотрафикът да поеме удара и тогава ще трябва да се мисли за развитие на закона. При такова стечение на обстоятелствата е много вероятно и останалите западни страни да вземат подобни мерки, така че не би било погрешно да се направи извод, че Уругвай отваря пътища и че трите закона явно

го нареждат в авангарда на Латинска Америка. В деня на приемането на закона за легализиране на канабиса Организацията на американските държави чрез тогавашния генерален секретар Хосе Мигел Инсулса изпрати на уругвайското правителство поздравително писмо с най-добри пожелания за успешно прилагане на закона. През май 2015 г. встъпи в длъжност новият генерален секретар Луис Алмагро, министър на външните работи в правителството на Мухика. При издигането на кандидатурата му той подчерта, че ще работи за „програма за защита на правата по уругвайския модел“, която да включва и декриминализиране на аборта и регулиране на пазара на марихуана.

Това означава, че съществуват възможности този процес да продължи – еднополовият брак вече е факт, доброволното прекъсване на бременността среща препятствия, но същевременно и укрепва, докато регулирането на марихуаната е най-крехката инициатива поради слабата подкрепа от страна на общественото мнение. Може да се очаква също да има спирачка, нов „*stop* на Виера“. Конфигурацията, която предполагаше икономическо развитие и харизматичен лидер, способен да предприеме новаторски мерки, е вече различна и, както изтъква Карлос Реал де Асуа (Carlos Real de Azúa, 1984), характерната за уругвайското общество тенденция към смекчаване на резките промени предполага евентуална „зависима траектория“, която може да се наклони в консервативна посока. Вероятно е поколенческата връзка, изградена в рамките на едно прогресивно социално движение, да се превърне в основен противовес в тази диалектика между новото и старото.

Преводът на статията на български език е на проф. Людмила Илиева

БИБЛИОГРАФИЯ

Aguiar, Sebastián y Clara Musto (2015). El rayo verde: regulación de la marihuana en Uruguay. En: Beatriz Caiuby Labate y Thiago Rodrigues, eds. Drogas, política y sociedad en América Latina y el Caribe. México: cide, pp. 297–316.

Antón, José Ignacio; Zuleika Ferre y Patricia Triunfo (2016). Efectos de corto plazo de la ley de interrupción voluntaria del embarazo en Uruguay sobre los nacimientos. Documento de Trabajo 02/16. Montevideo: Departamento de Economía-fcs-udelar.

Arocena, Felipe (2013a). Uruguay a la vanguardia de América Latina. Brecha, 27 de setiembre, Montevideo, contratapa.

Arocena, Felipe (2013b). Uruguay a la vanguardia en aprobar leyes sociales [online]. Entrevista realizada por la Agencia France Press. La Nación, 9 de diciembre de 2013. Disponible en: [acceso 15/6/2016].

Barrán, José Pedro (1993). Historia de la sensibilidad en el Uruguay. Tomo ii: El disciplinamiento. 8ª ed. Montevideo: Banda Oriental.

Bayce, Rafael (1990). Drogas, prensa escrita y opinión pública. Montevideo: Fundación de Cultura Universitaria.

Boidi, María Fernanda; Rosario Queirolo y José Miguel Cruz (2016). Cannabis consumption patterns among frequent consumers in Uruguay. International Journal of Drug Policy, 34, pp. 34–40.

Cotidiano Mujer/Grupo de Estudios Urbanos y Generacionales (2008). ¿Qué ves... Qué ves cuando me ves? Juventud e integración regional: caracterización de situaciones tipo y organizaciones juveniles en Uruguay. Montevideo: Cotidiano Mujer/Facultad de Ciencias Sociales/ibase/Pólis.

Domínguez, Carlos María (1997). El bastardo: la vida de Roberto de las Carreras y su madre Clara. Montevideo: Cal y Canto.

Eira, Gabriel y Juan Fernández Romar, comp. (1995). Las drogas en el Uruguay. Montevideo: Editorial Arca.

Eskridge, William (1993). A history of same sex marriage. Faculty Scholarship Series Paper 1504. New Haven: Yale Law School.

Ferraz, Lucas (2013). “Uruguai não terá fumo livre”, diz Mujica. Folha de São Paulo, 1.º de diciembre. Disponible en: [acceso 9/6/2016].

Filardo, Verónica y Sebastián Aguiar (2013). Cartografías, generaciones y acontecimiento: a propósito del movimiento social juvenil. El Uruguay desde la Sociología, xi. Montevideo: Departamento de Sociología-fcs-udelar, pp. 191–216.

Filardo, Verónica; Sebastián Aguiar; Clara Musto y Diego Pieri (2012). La marihuana provoca esquizofrenia: espacio público y drogas en Uruguay. En: Aporte universitario al debate nacional sobre drogas. Montevideo: Comisión Sectorial de Investigación Científica-udelar, pp. 119–170.

Incháustegui, Teresa; Edith Olivares y Florinda Fernández (2010). Del dicho al hecho:

análisis y evaluación de la política de acceso de las mujeres a una vida libre de violencia (2000-2009). México: Comisión Nacional para Prevenir y Erradicar la Violencia contra las mujeres.

Johnson, Niki; Cecilia Rocha y Marcela Schenck (2015). La inserción del aborto en la agenda político-pública uruguaya 1985–2013: un análisis desde el Movimiento Feminista. Montevideo: Cotidiano Mujer.

Lévi-Strauss, Claude (1969). Las estructuras elementales del parentesco. Barcelona: Paidós.

Mannheim, Karl (1993). El problema de las generaciones. *Revista reis*, 62, pp. 193–242.

McAdam, Dough; John McCarthy y Mayer Zald, eds. (1999). Movimientos sociales: perspectivas comparadas. Oportunidades políticas, estructuras de movilización y marcos interpretativos culturales. Madrid: Istmo.

Merquior, José Guilherme (1993). El otro occidente. En: Felipe Arocena y Eduardo de León, orgs. *El complejo de Próspero*. Montevideo: Vintén Editor, pp. 109–110.

Pierson, Paul (2004). *Politics in time: institutions and social analysis*. New Jersey: Princeton University Press.

Real de Azúa, Carlos (1984). Uruguay, ¿una sociedad amortiguadora? Montevideo: ciesu/Banda Oriental.

Segovia, Diego; Eliane Ribeiro; Oscar Dávila; Patricia Lânes; Regina Reyes Novaes; Felipe Ghiardo; Verónica Filardo; Laura Noboa y Erick Iñiguez (2009). *Sociedades sudamericanas: lo que dicen jóvenes y adultos sobre las juventudes*. Montevideo: ibase/Pólis/Cotidiano Mujer.

Sempol, Diego (2013). *De los baños a la calle: historia del movimiento lésbico, gay, trans uruguayo (1984–2013)*. Montevideo: Editorial Debate.

Sempol, Diego (2016). La diversidad en debate: Movimiento lgbtq uruguayo y algunas tensiones de su realineamiento del marco interpretativo. *Psicología, conocimiento y sociedad*, 6(2), pp. 321–342.

Vanger, Milton (2009). José Batlle y Ordóñez, 1915–1917, Montevideo: Banda Oriental.

Източник: *Revista de Ciencias Sociales, DSFCS*, vol. 30, n.º 40, enero–junio 2017, pp. 43–62. ISSN 0797-5538 (Print) ISSN 1688-4981 (Online).

От 2000 г. списанието е рецензирано от външни рецензенти. От 2010 г. се публикува два пъти годишно. Индексирано е в Регионалната информационна система онлайн за научни списания от Латинска Америка, Карибския район, Испания и Португалия – LATINDEX, Sociological Abstracts Database – EE.UU (USA).